СЎФИ ОЛЛОЁРНИНГ АХЛОҚ ВА ТАРБИЯГА ЭЪТИБОРИ: ТАРИХИЙ МАНБАЛАР, ДИДАКТИК КОНЦЕПЦИЯ ВА ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК МЕТОДЛАР БИЛАН ҚИЁСИЙ-МЕТОДОЛОГИК ТАҲЛИЛ

Носиров Жамшид Мамаджонович – *мустақил изланувчи*
birinchi777@gmail.com
Самарқанд давлат педагогика институти

ВНИМАНИЕ СУФИ АЛЛАЯРА К НРАВСТВЕННОСТИ И ВОСПИТАНИЮ: СРАВНИТЕЛЬНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ С ИСТОРИЧЕСКИМИ ИСТОЧНИКАМИ, ДИДАКТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИЕЙ И СОВРЕМЕННЫМИ ПЕДАГОГИЧЕСКИМИ МЕТОДАМИ

Носиров Жамшид Мамаджонович – *самостоятелный соискатель*
Самаркандский государственный педагогический институт

SUFI OLLOYAR'S ATTENTION TO ETHICS AND UPBRINGING: COMPARATIVE-ETHODOLOGICAL ANALYSIS WITH HISTORICAL SOURCES, DIDACTIC CONCEPT, AND MODERN PEDAGOGICAL METHODS

Nosirov Jamshid Mamadjonovich – *independent researcher*
Samarkand State Pedagogical Institute

Таянч сўзлар: Сўфи Оллоёр, Каттақўрғон адабий муҳити, Миёнқол, Маслак ул-муттақин, Сабот ул-ожизин, маърифат дарғалари, Имом Ғаззолий, Нақшбандия, ахлоқий тарбия, комил инсон, илм ва амал бирлиги, прагматик таълим, компетенциявий ёндашув, эмоционал интеллект, ижтимоий-эмоционал таълим, фасилитаторлик.

Резюме. Мақолада XVII асрнинг иккинчи ярми ва XVIII аср бошларида Марказий Осиё маънавий ва адабий-педагогик муҳитида марказий ўрин тутган мутасаввиф, мударрис ва мутафаккир шоир Сўфи Оллоёрнинг ахлоқий-тарбиявий қарашлари va «Маслак ул-муттақин» ва «Сабот ул-ожизин» асарларидаги дидактик тамойиллар ва комил инсон концепцияси, асарнинг манбашунослик ва дидактик салоҳиятидан бугунги таълим модернизациясида фойдаланиш бўйича назарий ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Ключевые слова: Суфи Аллаяр, Каттакурганская литературная среда, Миянкаль, «Маслак аль-муттакин», «Сабат аль-аджизин», корифеи просвещения, имам аль-Газали, Накшбандия, нравственное воспитание, совершенный человек, единство знания и действия, прагматическое образование, компетентностный подход, эмоциональный интеллект, социально-эмоциональное обучение, фасилитация.

Резюме. В статье рассматриваются нравственно-воспитательные взгляды Суфи Аллаяра, суфия, мударриса и поэта-мыслителя, занимавшего центральное место в духовной и литературно-педагогической среде Центральной Азии во второй половине XVII и начале XVIII века, а также дидактические принципы и концепция совершенного человека в его произведениях «Маслак аль-муттакин» и «Сабат аль-аджизин»; разработаны теоретические и практические рекомендации по использованию источниковедческого и дидактического потенциала этих произведений в условиях современной модернизации образования.

Key words: Sufi Allayar, Kattaqurghan literary environment, Miankal, Maslak al-Muttaqin, Sabat al-Ajizin, enlightenment figures, Imam Ghazali, Naqshbandiyya, moral education, perfect human, unity of knowledge and action, pragmatic education, competency-based approach, emotional intelligence, social-emotional learning, facilitation.

Summary. This monographic research article systematically and comprehensively analyzes the moral and educational views of Sufi Allayar, a prominent Sufi scholar, lecturer, and thinker who played a central role in the spiritual and literary-pedagogical environment of Central Asia in the second half of the 17th and early 18th centuries. The paper explores the factors shaping the Kattaqurghan (Miankal) literary-educational environment, the role of moral education under the socio-political conditions of the period, and the conceptual influence of major enlightenment figures – Imam Abu Hamid al-Ghazali, Khaja Ahmad Yassawi, Mir Alisher Navai, and Naqshbandi Sufi doctrines – on the scholar's worldview.

Кириш. Бугунги кунда жаҳон ахборот ва таълим маконида содир бўлаётган шиддатли геополитик ва технологик трансформацион жараёнлар, глобаллашувнинг ахлоқий аспектлари ҳамда «оммавий маданият» таҳдидлари кучайган шароитда ёш авлодни нафақат юқори интеллектуал ва рақамли кўникмаларга эга бўлган мутахассис, балки мустаҳкам маънавий-ахлоқий пойдеворга эга шахс сифатида тарбиялаш глобал педагогиканинг энг долзарб стратегик вазифасига айланди. Таълим тизимини модернизация қилиш жараёнида фақат хорижий андозалар ва назарияларни автоматик кўчириш эмас, балки асрлар давомида Марказий Осиё цивилизациясида синалган, миллий ва шарқона дидактик меросни замонавий педагогик технологиялар билан уйғунлаштирган ҳолда синтез қилиш методологик жиҳатдан муҳим аҳамият касб этади.

Марказий Осиё маърифий педагогикаси тарихида XVII асрнинг иккинчи ярми ва XVIII аср бошларида яшаб ижод этган мутасаввиф шоир, мударрис ва мутафаккир Сўфи Оллоёр мероси алоҳида ажралиб туради. Унинг «Маслак ул-муттақин» ва «Сабот ул-ожизин» сингари дидактик асарлари асрлар давомида минтақа мадрасалари ва мактабларида одоб, ахлоқ, ижтимоий муносабатлар, ислом фиқҳи ҳамда эътиқодини ўргатувчи асосий дарслик вазифасини ўтаган. Ушбу манбалар таркибидаги тарбиявий ва психологик механизмларни XXI аср педагогика ва психологияси эришган назарий концепциялар (эмоционал интеллект, компетенциявий ёндашув, прагматик таълим, ижтимоий-эмоционал таълим) контекстида қайта англаш ва қайта талқин қилиш академик ва амалий манфаатдорлик нуқтаи назаридан ғоят долзарбдир.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Сўфи Оллоёрнинг ҳаёти ва адабий-маърифий мероси шарқшунослик, адабиётшунослик ва манбашунослик соҳаларида муайян даражада ўрганилган. Хусусан,

академик Б.Валихўжаев Миёнқол ва Каттақўрғон адабий муҳити шаклланишида алломанинг ўрнини тадқиқ этган бўлса, адабиётшунос олимлар И.Ҳаққулов, Ҳ.Ҳомидий, Э.Каримов, Н.Комилов, С.Рафиддиновлар шоирнинг тасаввуфий-ахлоқий қарашлари ва бадиий маҳоратини манбашунослик жиҳатдан таҳлил қилганлар.

Бироқ, шу вақтга қадар Сўфи Оллоёр асарларидаги дидактик ва педагогик концепциянинг замонавий жаҳон таълим назариялари (эмоционал интеллект, компетенциявий ёндашув, прагматик ва ижтимоий-эмоционал таълим) билан қиёсий-методологик таҳлили мустақил комплекс тадқиқот объекти сифатида атрофлича ўрганилмаган. Мавжуд тадқиқотларда асар асосан филологик ва манбашунослик нуқтаи назаридан ёритилган бўлиб, унинг тажрибавий педагогик механизмлари ва ҳозирги таълим тизими учун дидактик имкониятлари очиб берилмаган.

Тадқиқот методологияси. Ушбу тадқиқотнинг асосий мақсади – Сўфи Оллоёрнинг Каттақўрғон адабий муҳитидаги ўрни, маънавий устозлари таъсири ҳамда «Маслак ул-муттақин» ва «Сабот ул-ожизин» асарларида илгари сурилган ахлоқий-тарбиявий тизимни аниқлаш ва уларни XXI асрнинг инновацион педагогик методлари билан қиёсий таҳлил қилиш орқали манбанинг замонавий таълимдаги методологик ва амалий қимматини асослаб беришдан иборат.

Ушбу мақсадни амалга ошириш учун қуйидаги вазифалар белгиланди:

1. XVII–XVIII асрларда Каттақўрғон (Миёнқол) адабий-маърифий муҳитининг омиллари ва ахлоқий тарбия масалаларини тарихий-методологик жиҳатдан таҳлил қилиш;

2. Сўфи Оллоёр дунёқарашига таъсир этган маърифат дарғалари ва назарий манбаларни (Имом Ғаззолий, Хожа Аҳмад Яссавий, Мир Алишер Навоий, Нақшбандийлик) аниқлаш ва уларнинг ворисийлик алоқаларини ёритиш;

3. «Маслак ул-муттақин» ва «Сабот ул-ожизин» асарларидаги педагогик тамойиллар, тарбия методлари ва Комил инсон концепциясини тизимлаштириш;

4. Анъанавий шарқона ахлоқий тарбия усулларини Прагматик таълим (John Dewey), Эмоционал интеллект (EQ – Daniel Goleman), Шахсга йўналтирилган таълим (Student-Centered Learning), Фасилитаторлик ҳамда Ижтимоий-эмоционал таълим (SEL) каби замонавий методлар билан қиёсий-концептуал жиҳатдан таҳлил қилиш;

5. Тадқиқот натижалари асосида миллий таълим тизими («Тарбия» фани ва олий педагогик таълим) учун амалий тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқотнинг назарий-методологик асосини тизимлилик, тарихийлик ва мантиқийлик тамойиллари, герменевтик таҳлил (матнларни мазмуний англаш ва шарҳлаш), аксеологик (қадриятшунослик) ёндашув, қиёсий-типологик ва педагогик моделлаштириш методлари ташкил этади. Тадқиқот жараёнида мутафаккирнинг шеърий байтларидаги яширин ва ошкора дидактик маънолар замонавий таълим назариялари билан диалектик уйғунликда таҳлил қилинди.

Марказий Осиё тарихида Зарафшон водийсининг марказий қисми бўлган Миёнқол воҳаси ва унда қад ростлаган Каттақўрғон шаҳри азалдан илм-фан, адабиёт, хусусан, тасаввуф ва дидактик педагогика ривожланган муҳим маданий марказлардан бири ҳисобланади [3]. XVII асрнинг иккинчи ярми ва XVIII асрда Бухоро хонлиги ижтимоий-маданий ҳаётида Каттақўрғон адабий муҳити ўзининг хос хусусиятлари, бадиий ва дидактик анъаналари билан алоҳида мақомга эга бўлди.

Каттақўрғон ва унинг атрофидаги қишлоқлар (Минглар, Пўлатчи, Чимбой ва б.) нафақат деҳқончилик ва ҳунармандчилик, балки илмий-маърифий жараёнларнинг марказига айланди. Шаҳарнинг географик жиҳатдан Самарқанд ва Бухоро ўртасидаги асосий карвон йўлида жойлашгани соҳиби илмлар, фақиҳлар, муҳаддислар ва тасаввуф машойихларининг доимий мулоқот ва фикр алмашинув майдонини яратди. Бу эса ҳудудда юксак интеллектуал ва маънавий муҳитнинг шаклланишига замин яратди [3, 4].

XVII асрнинг иккинчи ярми – XVIII аср бошлари Марказий Осиё, хусусан, Бухоро хонлиги тарихида ниҳоятда мураккаб, сиёсий ва иқтисодий зиддиятларга бой давр бўлди. Аштархонийлар сулоласи ҳукмронлигининг заифлашуви, марказий ҳокимият учун курашлар, феодал тарқоқлик, ташқи ҳужумлар ва ички исёнлар жамиятнинг барқарор ривожланишига жиддий путур етказди.

Ушбу ижтимоий-сиёсий инқироз жамиятнинг маънавий ҳаётида ҳам ўз аксини топмай қолмади:

– **Ахлоқий деградация ва лоқайдлик:** Урушлар ва қаҳатчилик натижасида инсоний муносабатларда меҳр-оқибат, ишонч ва ҳалоллик мезонларининг заифлашуви;

– **Маърифий тушкунлик:** Мадрасалар ва мактабларда таълим сифатининг пасайиши, қуруқ схоластика ва расмиятчиликнинг кучайиши;

– **Ижтимоий адолатсизлик:** Ҳукмрон қатлам орасида мансабпарастлик, таъмагирлик ва аҳоли манфаатларига лоқайдликнинг ортиши.

Бундай мураккаб ва тушкун ижтимоий шароитда жамиятни маънавий емирилишдан сақлаб қолишнинг ягона йўли сифатида *инсон ахлоқини поклаш, адолат, сабр ва меҳнатсеварликни тарғиб қилиш ҳамда ахлоқий тарбияни ижтимоий ислоҳотларнинг ўзагига айлантириш* зарурати юзага келди. Каттақўрғон адабий муҳити намояндалари айнан ана шу ижтимоий эҳтиёжни теран англаган ҳолда, ўз ижодларининг бош мақсади қилиб тарбия ва ахлоқ масалаларини белгиладилар [2, 3].

Таҳлил ва натижалар. Каттақўрғон адабий муҳитининг энг муҳим хусусиятларидан бири – унда *дидактика (таълим-тарбия) ва оммабоплик* тамойилининг етакчи ўринга чиққанидир. Самарқанд ва Бухоро мадрасаларида илмий ва арабзабон схоластика муайян даражада сақланиб қолган бир шароитда, Миёнқол ва Каттақўрғон тарбиячилари ахлоқий ва шаръий билимларни кенг халқ оммасига тушунарли бўлган содда, бадиий ва шеърий тилда етказиш усулини танладилар.

Воҳанинг мактаб ва мадрасаларида ўқув тизими уч босқичли амалий-дидактик методга таянган:

– **Ибтидоий босқич:** Алифбо ва савод чиқариш, сураларни ёдлаш билан бирга, Алишер Навоий ва Ҳофиз Шерозийнинг ахлоқий ғазалларини ўрганиш;

– **Орта ахлоқий-дидактик босқич:** Сўфи Оллоёрнинг «Сабот ул-ожизин» ва «Маслак ул-муттақин» асарларини атрофлича ўрганиш ва ёд олиш. Бу босқичда талабаларга фақат грамматика эмас, балки оила, жамият, муомала ва касб-ҳунар одоблари сингдирилган;

– **Юқори академик босқич:** Фиқҳ, араб тили грамматикаси (Мулла Жалол ва б.), калом ҳамда тасаввуф фалсафасини чуқур таҳлил қилиш [3, 4].

Сўфи Оллоёрнинг (1644–1724) маънавий, дидактик ва педагогик қарашлари тасодифий шаклланмаган. У Ислом Шарқининг асрлар давомида шаклланган бой фалсафий ва ахлоқий-педагогик анъаналарини атрофлича ўзлаштирган. Аллома дунёқарашининг назарий-методологик пойдеворини шакллантиришда XI асрнинг мутафаккири ва фақиҳи *Имом Абу Ҳомид ал-Ғаззолий* (1058–1111) таълимоти ҳал қилувчи роль ўйнаган.

Имом Ғаззолийнинг «Иҳёу улумид-дин» («Дин илмларини жонлантириш») ва «Кимиёи саодат» асарларидаги қуйидаги педагогик ва психологик концепциялар Сўфи Оллоёр асарларининг асосини ташкил этди:

– **Руҳий ва қалб терапияси:** Инсон ахлоқий деградациясининг асл илдизи унинг ички психологик хасталикларида – ҳасад, кибр, ғазаб, риё, мақтанчоқликда эканлиги;

– **Ахлоқни ўзгартириш ва тарбиялаш имконияти:** Феъл-атвор туғма ва ўзгармас эмас, балки тизимли машқлар, педагогик таъсир ва ўз-ўзини назорат қилиш орқали покланадиган жараён эканлиги;

– **Билим ва эътиқод мувозанати:** Қуруқ шаклиятчилик ва фиқҳий тартибларга кўр-кўрона амал қилиш эмас, балки уларнинг моҳиятини ва ахлоқий мазмунини англаш зарурлиги.

Сўфи Оллоёр Ғаззолийнинг мураккаб ва ҳажмдор арабзабон трактатларидаги психологик ва ахлоқий қарашларни шеърий ва содда шаклга келтириб, Марказий Осиё мадрасалари талабалари учун тушунарли дидактик тизимга айлантирди [1, 2].

Сўфи Оллоёр нафақат араб ва форс манбаларига, балки бой ва муаззам туркий дидактик адабиёт тажрибасига мурожаат этди. Унинг бадиий-педагогик услуби шаклланишида Хожа Аҳмад Яссавий ҳамда Мир Алишер Навоий ижоди алоҳида ўрин тутади.

Мутафаккир	Педагогик тамойил ва таъсир йўналиши	Сўфи Оллоёр ижодидаги акси ва ривожи
Хожа Аҳмад Яссавий	Содда, самимий ва халқчил шеърий тил орқали ахлоқий ва тасаввуфий маърифатни кенг омма ичида ёйиш.	«Сабот ул-ожизин»нинг халқ орасида ёд бўлиб кетиши, ҳикматли ва таъсирчан баён услуби.
Мир Алишер Навоий	Комил инсон концепцияси, инсонпарварлик, илм ва ахлоқ узвийлиги («Маҳбуб ул-қулуб», «Хамса»).	«Маслак ул-муттақин»даги ижтимоий табақалар ахлоқи ва устоз-шогирд одоби.

Сўфи Оллоёр Яссавийнинг ҳикматнависликдаги дидактик соддалигини Навоийнинг фалсафий ва бадиий теранлиги билан уйғунлаштириб, кенг омма ва мадраса талабалари учун оммабоп ва чуқур дидактик поэзия намунасини яратди [2].

Сўфи Оллоёрнинг дунёқараши ва ҳаёт тарзи Нақшбандия тариқатининг ахлоқий ва амалий қоидалари асосида шаклланди. *Нақшбандийликнинг «Дил ба ёру даст ба кор»* (Кўнгил Оллоҳда, қўл меҳнатда бўлсин) шиори аллома педагогикасининг марказий тамойилига айланди [4].

Нақшбандия тариқатидан Сўфи Оллоёр дидактикасига ўтган асосий ахлоқий қоидалар:

-Ҳалол меҳнат ва касб-ҳунар эгаллаш: Инсон жамиятга ва оиласига боқиманда бўлмасдан, ўз қўл меҳнати билан ризқ топиши шарт;

-Халқ ичида бўлиш (Халват дар анжуман): Зоҳидона таркидунёчиликни қоралаш, жамиятдан ажралмаган ҳолда ижтимоий фойдали меҳнат ва тарбия билан шуғулланиш;

-Ўз-ўзини доимий назорат қилиш (Ҳуш дар дам, Назар бар қадам): Ҳар бир олинган нафас ва босилган қадамни маънавий ва ахлоқий мезонлар асосида таҳлил қилиб бориш.

2.4. Сўфи Оллоёрнинг маънавий-интеллектуал камолот босқичлари:

Сўфи Оллоёр 1644 йилда Каттақўрғон яқинидаги Минглар қишлоғида туғилган. У дастлаб оила муҳитида, сўнгра Бухоро ва Самарқанд мадрасаларида йирик олимлардан фиқҳ, ҳадис, калом, араб ва форс тилларини пухта эгаллаган [2, 3].

Муаллиф ҳаёт йўлидаги муҳим маънавий ва педагогик босқичлар:

– **Давлат хизматидаги фаолияти:** Сўфи Оллоёр маълум муддат Бухоро хонлигида божхона ва маъмурий хизматларда ишлаган. Бироқ жамиятдаги адолатсизлик ва ахлоқий бузилишларни кўриб, мансаб ва бойликдан воз кечган ва ўзини бутунлай илм, тарбия ва шеъриятга бағишлаган. Бу ҳаётий тажриба унинг асарларидаги амалий ва ҳаққоний ҳаётий хулосаларни таъминлаган;

– **Тасаввуфий камолот:** У тасаввуфда Шайх Жўйбори, Шайх Олим ва Шайх Ҳабибуллоҳ каби нақшбандий машойихларидан сабоқ олиб, руҳий тарбиячи (муршид) даражасига кўтарилган;

– **Мударрис ва мураббийлик фаолияти:** Аллома умрининг охиригача Каттақўрғон ва унинг атрофидаги мактаб ва хонақоҳларда шогирдлар тарбиялаган, оммабоп ахлоқий-дидактик асарлар ёзган ва жамиятни маънавий ислоҳ қилишда бевосита иштирок этган [2, 3].

Сўфи Оллоёрнинг педагогик концепциясини англашда унинг икки асосий дидактик асари марказий ўрин тутади:

1. **«Маслак ул-муттақин» («Тақводорлар маслаги»):** Форсий тилда битилган, 11 000 дан ортиқ байтни ўз ичига олган фундаментал ахлоқий-фиқҳий ва дидактик манзумадир [1]. Асар ақида, ибодат, фиқҳ, нафс тарбияси, касб-ҳунар ва ижтимоий муомала одобларини шеърий йўл билан тушунтиради.

2. **«Сабот ул-ожизин» («Ожизлар саботи»):** Туркий (чиғатой) тилида ёзилган 1200 байтдан иборат дидактик асардир. У ўзининг равонлиги, соддалиги ва жўшқин бадиийлиги билан Марказий Осиёда кенг оммалашган ва аҳолининг саводхонлиги ҳамда ахлоқий тарбиясида асосий манба бўлиб хизмат қилган [2].

Манба номи	Ёзилган тили	Ҳажми	Асосий дидактик йўналиши
«Маслак ул-муттақин»	Форсий (тожикий)	11 000 байтдан ортиқ	Фиқҳий-ахлоқий қоидалар, муомала маданияти, ижтимоий табақалар ахлоқи
«Сабот ул-ожизин»	Туркий (чиғатой)	~1200 байт	Эътиқод асослари, нафс тарбияси, амал ва илм бирлиги, ахлоқий насиҳатлар

Сўфи Оллоёр педагогик тизимининг олий мақсади – комил инсон (Баркамол шахс)ни шакллантиришдир. Муаллиф талқинида комил инсон қуйидаги тўрт устун устига қурилади:

Муаллиф инсон ахлоқини жамиятдан ва амалий ҳаётдан ажратмаган ҳолда кўриб чиқади. Комил инсон – нафақат шахсий тоат-ибодат билан шуғулланувчи шахс, балки жамиятга фойдаси тегадиган, ўзгаларга озор бермайдиган, ҳалол меҳнат қиладиган ва юксак маънавиятга эга бўлган фуқародир [1, 2].

Сўфи Оллоёр педагогикасининг марказий фундаментал ғояси – *илм ва амалнинг ажралмас узвийлигидир*. Мутафаккир фақат назарий билим тўплаш, китобхонлик ёки қуруқ ёд олишни қаттиқ танқид қилади. Унинг фикрича, амалиётга жорий этилмаган билим инсон маънавиятига фойда келтирмайди, аксинча, уни манманлик ва такаббурликка етаклайди [1].

Муаллифнинг «Сабот ул-ожизин» ва «Маслак ул-муттақин»даги машҳур метафорасига эътибор қаратайлик:

«Амалсиз олим – мевасиз дарахтдир. Мевасиз дарахтнинг сояси бўлиши мумкин, аммо у очликни қондирмайди. Худди шунингдек, амалсиз берилган насиҳат ҳам тингловчининг қалбига етиб бормайди.» [1, 2]

Замонавий педагогикада бу ёндашув XX аср бошларида Жон Дьюи (John Dewey) томонидан илгари сурилган Прагматик таълим (*Pragmatic Education / Learning by Doing*) концепцияси билан тўлиқ ҳамоҳангдир [5]. Дьюи таълимда қуруқ назариядан воз кечиб, билимларни амалий тажриба орқали эгаллашни ва уларни реал ҳаётий муаммоларни ечишга йўналтиришни талаб этган.

Шунингдек, XXI асрда жаҳон таълим тизимининг асосий андозасига айланган Компетенциявий ёндашув (*Competency-Based Approach*) айнан Сўфи Оллоёр илгари сурган «илм ва амал бирлиги»нинг замонавий шаклидир. Компетенциявий ёндашув ўқувчида «Билим, кўникма, малака» учлигидан ташқари, эгалланган билимларни кутилмаган ва ностандарт ҳаётий вазиятларда муваффақиятли қўллай олиш қобилиятини шакллантиришни назарда тутади [7, 8].

Таққослаш мезони	Сўфи Оллоёр педагогикаси	Прагматик таълим (Dewey)	Компетенциявий ёндашув
Асосий мақсад	Билимни ахлоқий ва амалий ҳаётда қўллаш	Билимни амалий тажриба орқали ўзлаштириш	Билимни ностандарт ҳаётий вазиятларда ишлатиш
Салбий баҳоланадиган ҳолат	Амалсиз олимлик, қуруқ ёд олиш	Пассив тинглаш, контекстсиз назария	Юзаки ахборот йиғиш, амалий кўникмасизлик
Педагогик натижа	Илмига амал қилувчи пок ахлоқли шахс	Муаммони мустақил ечувчи шахс	Рақобатбардош ва эгилувчан мутахассис

Сўфи Оллоёр таъкидлайдики, ғазаб ва ҳасад инсон ақлини ва маънавиятини издан чиқарувчи ички аффектлардир. Инсон ушбу импульсларни иродавий машқлар ва ахлоқий назорат орқали жиловлашни ўрганиши шарт. Аллома таклиф этган руҳий-ахлоқий машқлар ва ўз-ўзини ҳисоб қилиб бориш усули (муҳосаба) аслида шарқона психологик тренинг тизимидир [1, 2].

Сўфи Оллоёрнинг дидактик ва ахлоқий мероси фақат ўтмиш ёдгорлиги эмас, балки ҳозирги замон таълим-тарбия жараёнини маънавий ва методологик жиҳатдан бойитувчи фаол ресурсдир. Асарнинг амалий педагогик имкониятлари қуйидаги соҳаларда яққол намоён бўлади:

1. Мактаб таълимида («Тарбия» фани дастурида): Умумтаълим мактабларининг 1–11-синф «Тарбия» фани дарсликларига Сўфи Оллоёрнинг оилавий масъулият, устозга ҳурмат, ҳалол меҳнат, тил одоби ва эмпатияга оид байтларини муаммоли топшириқлар ва кейс-стади сифатида киритиш;

2. Олий педагогик таълимда: Педагогика ва психология йўналиши талабалари учун «Шарқ дидактикаси ва замонавий педагогик технологиялар» фанлари доирасида Сўфи Оллоёр концепциясини компетенциявий ёндашув ва EQ назарияси билан қиёслаб ўқитиш кабилар.

Адабиётлар

1. Сўфи Оллоҳёр. Маслак ул-муттақин. – Тошкент: «Шарқ», 2020.
2. Ҳаққулов И. Сўфи Оллоҳёр – мутасаввиф адиб. // Сўфи Оллоҳёр. Халқаро илмий анжуман материаллари тўплами. – Теҳрон–Тошкент: «Ал-ҳудо», «Мовароуннаҳр», 2005. – Б. 31–32.
3. Валихўжаев Б. Миёнкол адабий муҳитида Сўфи Оллоҳёрнинг мавқеи. //Мулоқот журнали, 1996, №3, 41-44-б.
4. Ҳомидий Ҳ. Тасаввуф алломалари. – Тошкент: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» нашриёти, 2016.
5. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. – New York: Macmillan, 1916.
6. Goleman, D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 2005.
7. Эргашев А. Замонавий педагогик ёндашувларнинг трансформацияси ва қиёсий таҳлили. – Тошкент: // Педагогика ва психологияда инновациялар, 2023, № 4, 12-18-б.
8. Smith J., Jones A. A Comparative Analysis of Traditional and Modern Instructional Methods. // Journal of Education and Pedagogical Research, 2024, Vol. 12, №. 2. – P. 45-58.
9. Комилов Н. Тасаввуф. – Тошкент: «Мовароуннаҳр» – «Ўзбекистон», 2009.
10. Рафиддинов С. Сўфи Оллоёр «Сабот ул-ожизин» асарининг тасаввуфий-ахлоқий моҳияти. – Тошкент: «Фан», 2008.